

MİLLETLERARASI XII. ASSİRİYOLOJİ KONGRESİ

(Londra, 1-4 Temmuz 1963)

U. BAHADIR ALKIM

Milletlerarası XII. Assiriyoloji Kongresi 1-4 Temmuz 1963 tarihleri arasında Londra'da Londra Üniversitesine bağlı "Doğu ve Afrika Tetkikleri" Okulunda toplandı. Memleketimizden başka Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Batı Almanya, Belçika, Büyük Britanya, Çekoslovakya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, Irak, İsrail, İtalya, Lübnan, Papalık Enstitüsü (Roma), Suriye ve Yugoslavya'dan gelen delege ve üyelerin sayısı 170'i bulmakta idi.

Memleketimizi Kongrede Prof. Dr. Tahsin Özgüç (Türk Tarih Kurumu mümessili), Prof. Dr. Nimet Özgüç (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi mümessili) ve Prof. Dr. U. Bahadır Alkım (Türk Tarih Kurumu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ve İstanbul Robert Koleji yüksek kısım mümessili) temsil etmekte idiler.

Kongrenin Teşkilât Komitesi aşağıdaki zevattan mürekkep bulunuyordu : Prof. C. J. Gadd (Başkan), Dr. R. D. Barnett, Dr. O. R. Gurney, Mrs. M. Hackforth-Jones, Mrs. J. V. Kinnier Wilson, Prof. Seton Lloyd, Prof. M. E. M. Mallowan, Dr. E. Sollberger ve Prof. D. J. Wiseman (Sekreter). Büyük bir düzen içinde Kongreyi yöneten Teşkilât Komitesindeki meslekdaşlarımızı tebrik etmeyi ve kendilerine içten teşekkürlerimizi sunmayı zevkli bir borç saymaktayız.

Toplantılarının hepsini genel oturum hâlinde yapan Kongrenin genel konusunu "*Warfare in the Ancient Near East*" (=Eski Yakın-Doğu'da savaş usûlü) teşkil etmekte idi. Çok hararetli ve verimli bilimsel tartışmalara sahne olan oturumlarda 24 bildiri okundu. Aşağıdaki satırlarda, açılış oturumlar, milletlerarası işbirliği toplantısı, kapanış, sergiler, kabul resimleri ve geziler olmak üzere Kongre çalışmalarını yedi ayrımda özetlemeye çalışacağım :

I. AÇILIŞ

Kongre 1 Temmuz 1963 Pazartesi günü saat 10'da Teşkilât Komitesi Başkanı Prof. C. J. Gadd tarafından açıldı. Delege ve üye-

lere "Hoş geldiniz" diyen Prof. Gadd, Kongrenin geleneksel başkanı olan Prof. G. Dossin (Liège)'in rahatsız olduğundan gelememiş olduğunu söyleyerek onun yerine Prof. Dr. R. Labat (Paris)'in açılış konuşmasını yapacağını bildirdi. Prof. Labat, veciz söylevinde, toplantıya katılanların çoğunluğunu genç Assiriyologların teşkil etmesinden dolayı duyduğu memnunluğu belirtti ve XI. toplantı ile XII. toplantı arasında vefat etmiş olan Prof. Dr. Julius Levwy, Dr. G. Goossens, Prof. Dr. van der Meer, Dr. Naci el-Asil, Prof. Dr. V. Christian ve Prof. Dr. Margarete Falkner'in hâtıralarını tâziz için kongresistleri bir kaç dakikalık sükûta dâvet etti. Bu değerli meslektaşların kaybı, üyeleri büyük bir üzüntüye sevk etmiş bulunmakta idi. R. Labat'ın konuşmasından sonra açılış toplantısına nihayet verrildi.

II. OTURUMLAR

BİRİNCİ OTURUM (1. Temmuz. 1963, saat 11.30-12.45, oturma başkanı : R. Labat) : "*La guerre au temps de la première dynastie babylonienne*" (=Birinci Babil hânedanı zamanında savaş) başlıklı ilk bildirisinin G. Dossin tarafından okunacağı programda yazılı bulunmakta idi. Ancak rahatsızlığı yüzünden G. Dossin Kongreye gelemediği ve bildirisinin yazılı metnini de göndermediği için sıradan sonraki Prof. Dr. K. Bittel'in (Berlin) tebliğine geldi. İşlerinin çokluğu dolayısıyla Londra'ya gelme imkânını bulamayan K. Bittel'in bildirisi Prof. Dr. H. Otten (Marburg/Lahn) tarafından okundu. Projeksiyonlu ve çok ilginç olan bu bildirisinde Bittel, Boğazköy (Hattuşa-) kazılarının bilhassa son iki döneminde meydana çıkmış olan arkeolojik ve filolojik buluntuların önemini belirtmekte idi. Bu bildiri de Boğazköy kazıları "Büyükkale'de" ve "yamaçtaki evde" olmak üzere iki bölümde özetleniyordu. Büyükkale'deki kazıda: üç safhalı (Ia, Ib, Ic) I. katın, II. katın, iki safhalı (IIIa, IIIb) III. katın ve dört safhalı (IVa, IVb, IVc, IVd) IV. katın karakteristik buluntuları açıklanmakta, Büyükkale'nin Hitit devrine ait surlarının tamamıyla açılmış olduğu belirtilmekte ve askerî mimarlık şu suretle tesbit edilmekte idi: IVa ve IVb'de: potern; IIIc-IIIb (takr. M. ö. 1280) ile IIIa (takr. M. ö. 1200)'da: onarım; Ib'de: yeni bir surların inşası; Ia'da: kapıların ilâvesi. Bundan başka, Büyükkale'de 118 çiviyazılı tabletin bulunduğu, bunlar arasında *Bentešina*'nın bir vesikasının da mevcut olduğu açıklanmakta idi. Büyükkale'nin batı ete-

ğindeki "Haus am Abhang" (=yamaçtaki ev)'e gelince : burada 411 tabletin meydana çıkarıldığı ve bunların KBo XIII'de yayınlanacakları bildiriliyordu.

1907 yılındaki Th. Makridy kazısına ait toprak yığının da son dönem çalışmalarında araştırıldığı ve bu toprak atma yerinde 2000'e yakın tabletin ele geçmiş olduğu ayrıca tebliğde belirtildi. Prof. Otten'in beyanına göre bu tabletlerin dörtte üçünün gözden geçirildiği ve bunlar arasında aşağıdaki konulara ait olanlarının bulunduğu anlaşılmakta idi. *Madduwattaş metni* (4 adet), *Kizzuwatna* ile ilgili metin (5 adet), *Hitit kanunu* ile ilgili metin (4 adet), *Kumarbi efsanesi* ile ilgili metin (10 adet), *Gilgames eposu* ile ilgili metin (3 adet). Makricy'nin, o zamanlar bu tabletleri Boğazköy'ün hangi kesiminde bulmuş olduğunun tesbitine imkân hasıl olamadığı ayrıca açıklandı.

İKİNCİ OTURUM (1 Temmuz 1963 Pazartesi, saat 14-17, oturum başkanı : A. Falkenstein) :

a) *Birinci bildiri* : W. von Soden (Münster/Westf.), "*Die Assyrer und der Krieg*" (=Assurlular ve savaş) : Prof. von Soden, genel olarak, kronolojik sıraya göre, Assur ordu sistemini ve savaş usûlünü, bu alanda önce yapılmış olan araştırmaları da özetliyerek ele aldı. Mitanni devletinin ortadan kalkmasını müteakip, ilk Assur savaş sisteminin daha ziyade savunma esasına dayandığını, Salmanasar I (M. ö. 1274 - 1244)'den sonra Assur akidesinin savaşa hak veren bir ideolojiyi gösterdiğini, ancak sistematik bir fetih siyasetinin daha sonraki çağlarda görüldüğünü açıkladı ve Assurluların büyük başarılarının yalnız askerî sahada değil, aynı zamanda, kıralın hazır bulunmadığı zamanlarda da yürütülebilen sevki idarede aranması gerektiğini ilâve etti.

b) *İkinci bildiri* : H. W. F. Saggs (Londra), "*Assyrian Warfare in the Sargonid Period*" (=Sargon çağında Assur savaş sistemi) : Dr. Saggs, daha önce W. Manitus tarafından ele alınan bu konuyu yeniden işliyerek özetledi. Assur ordusunun kuruluşundan, daimî bir ordunun birliklerinden, savaş mevsiminden, Assur ordusunun ilerleyiş gücünden ve yürüyüş nizamından bahsederek Assur savaş sisteminin politik yönüne geçti ve siyaset unsuru olarak Assurluların yaptıkları işkence metodunu ele aldı. Assurluların, giriştikleri savaşlarda ülke genişletme amaçlarının yegâne gâye olmadığını belirterek Assur savaş sisteminin taktik yönlerini açıkladı.

Konferansçının konuşmasını müteakip söz alan H. Otten, Assurlulara maledilen savaş usûlünün aslında Hurlara maledilmesi gerektiğini ileri sürdü. S. N. Kramer (Philadelphia), Assurluların esirlerin gözlerini kör ettiklerini, Sumerlilerin ise kulaklarını kopardıklarını açıkladı. E. Porada (New-York), vücut zırhının Nuzi'de mevcut olduğunu, ok uçlarının ise Eski Bronz Çağı sonunda görüldüğünü açıkladı. I. J. Gelb, (Chicago), Assurlularda daimî ordunun varlığına inanmadığını beyan etti. A. Falkenstein ise, Eski Ahit'de tüccar bir kavim olarak gösterilen Assurluların, ekonomik şartlar altında da savaş yapıp yapmadıklarını konferansçıya sordu.

c) *Üçüncü bildiri*: Y. Yadin (Kudüs), "*The Assyrian War-Machine and the Fortifications of Palestine*" (=Assur savaş makinesi ve Filistin kaleleri): Bu çok enteresan ve projeksiyonlu konuşmasında Prof. Dr. Yadin, Hazor, Gezer ve Megiddo'daki Salomon (=Süleyman) devri (takr. M. ö. X. yüzyıl ortası) şehir kapılarının birbirine benzediklerini, arkeolojik araştırmalar sonucunda meydana çıkmış olan bu kapı irişalarının Tevrat'taki kayıtlara uyduğunu ve bahis konusu olan bu yerlerde tek bir tahkimat sisteminin mevcut olduğunu açıkladı.

ÜÇÜNCÜ OTURUM (2 Temmuz 1963 Salı, saat 9.30-12.45 oturum başkanı : J. Klima (Prague) :

a) *Birinci bildiri*: A. Goetze (New Haven), "*Warfare in Ancient Asia Minor*" (=Eski Küçük Asya'da savaş usûlü) : Mazereti dolayısıyla Kongreye gelme imkânını bulamayan Prof. Goetze'nin bu bildirisi Dr. O. Gurney (Oxford) tarafından okundu. Tebliğ sahibi, yazılı vesikalara dayanarak M. ö. 1800-1200 yılları arasında Anadolu'da rastlanan savaş tekniğinden, arabalı savaşçılardan, Asianik bir kavim olup maden kullanmasında ileri bir seviye gösteren Hurların bu alandaki etkilerinden, savaşla ilgili bazı deyimlerin Hurlardan olduğundan (örneğin: *kuşi*=savaş arabasını kullanan adam; muhtemelen *şananu*=savaş arabasındaki üçüncü adam) ve Hurlar tarafından kullanılan ve kale kapılarını zorlamada büyük vazife gören ve Hurların bir icadı olarak telâkki edilen "koç boynuzu" nun Hititler'de de mevcut olduğundan bahsederek güzel bir icmal yaptı.

b) *İkinci bildiri*: U. Bahadır Alkım (İstanbul, "*Excavations at Tilmen Hüyük, 1959-1962*" (=Tilmen Hüyük 1959-62 dönemi kazıları) : Türk Tarih Kurumu, Millî Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fa-

kültesi adına Gaziantep ilinin İslâhiye ilçesinin 10 km. doğusunda bulunan Tilmen Hüyüğünde konferansçının başkanlığı altında yapılmakta olan kazıların dört mevsimlik genel sonuçları bu projeksiyonlu bildiriye açıklanmakta idi. Tebliğde, Tilmen Hüyüğünün bilhassa II. kültür katında meydana çıkarılmış olan sarayın ve onun altındaki III. katın önemi üzerinde duruldu. Prof. Alkım, II. kat sarayının üç safha (IIa, IIb, IIc) geçirdiğini, IIa'nın M. ö. XIV. - XIII. yüzyıla, IIb'nin M. ö. XVI. - XV. yüzyıla, IIc'nin ise M. ö. XVIII. - XVII. yüzyıla tarihlenebileceğini açıkladı ve IIc safhasında bulunan üzeri çivi yazısı lejandlı olup Suriye stilindeki silindir mühür baskılı *bulla*'nın üslûp ve önemini belirtti (Lejandda "İbladu" adı okunmaktadır). Henüz bâkir kayaya ulaşılmadığı halde, III. katta tesbit edilen 7 safha (IIIa, IIIb, IIIc, IIId, IIIe, IIIf, IIIg) bildiriye birer birer ele alındı. Bunlardan IIIa ve IIIb'nin Orta Bronz Çağının ilk safhasına (takriben M. ö. XX. - XVIII. yüzyıl), IIIc, IIId, IIIe, IIIf ve IIIg'nin de Eski Bronz Çağının son safhasına (takr. M. ö. XXV.-XXIV. yüzyıl) ait olabileceği tebliğ sahibi tarafından ileri sürüldü ve son safhanın (IIIg) Eski Bronz II, 3'e ait olabileceği ihtimali üzerinde duruldu. Dr. Alkım'ın bildirisinin sonuçları bir kaç madde de özetlenmekte idi :

"1 — IIc safhasında Tilmen Hüyüğün, Yamhad Kırallığına ait bulunduğu ve bu kırallığı teşkil eden 20 küçük kırallıktan biri olduğu anlaşılmaktadır. Tilmen Hüyüğün bu IIc evresini ortadan kaldıran Kırıl, muhtemelen Hattuşil I'dir. Hattuşil I'in bu tahribi, —1957 yılında Boğazköy'de bulunmuş olan Akkadca-Hititçe metinde görüldüğü veçhile— Halep seferi esnasında yapmış olması mümkündür.

2 — M. ö. III. binyılının sonunda Amuk bölgesine, genel olarak kuzey Suriye'ye, vâki olan Hur istilâsının İslâhiye bölgesi üzerinden geçmiş olması büyük bir ihtimal dahilindedir. Tilmen Hüyüğünün IIIc ve IIId safhalarında meydana çıkan kaliteli ve iyi işçilikteki madenî eserleri bu Asianik kavme atfetmek yerinde olur.

3 — Tilmen Hüyük, Tel Açana (=Alalah)'nın VII. kattan önceki tabakalarının tarihlendirilmesi için de malzeme sağlamıştır. Ayrıca, Eski Bronz Çağının son evresinde Suriye - Kilikya sanatı için de mukayese örnekleri vermiştir.

4 — Tilmen Hüyüğün IIIf ve IIIg evrelerinde bulunmuş olan bazı buluntuların, Tell Brak ve Tell Chagar Bazar'ın Sargonid katında bulunan bazı eser ve keramiğe benzemesi, M. ö. III. binyılının

son çeyreğinde Mezopotamya ile Amanus'ların orta kesiminin doğu bölgesi arasındaki münasebete dair arkeolojik belgelerin mevcudiyetini göstermektedir. Bu keyfiyet ise, yarı-lejander mahiyette olan Naram - Sin metninin gerçekliğini doğrulamak için bizi bir adım daha ileri götürmektedir. Bilindiği üzere, bu metinde Amanus kıralının adı dahi zikredilmektedir (*Iskippu* LUGAL HURSAG ERIN (KBo III 13, ö. y. 13).

5 — Tilmen Hüyüğün eski adını henüz bilmiyoruz. Gelecek kazılarımızın hem bu hususu açıklamasını ve hem bu Hüyüğün daha eski katlarına ait yeni malzeme sağlamasını ümid edelim.”

Bildirinin okunmasını müteakip E. Porada, M. E. L. Malowan ve C. J. Gadd söz alıp bazı noktaları Prof. Alkim'a sordular. Konferansı kendilerine ayrı ayrı tamamlayıcı açıklamada bulundu.

c) *Üçüncü bildiri*: Tahsin Özgüç (Ankara), “*Excavations at Kültepe*” (=Kültepe kazıları): Prof. T. Özgüç bu projeksiyonlu tebliğinde, 1961 ve 1962 yıllarında gerek Kâneş kârumunda ve gerek Kültepe Hüyüğünde kendi idaresi altında yapılmış olan kazılarda meydana çıkan en karakteristik buluntuların takdim ve tahlilini yaptı ve Türk Tarih Kurumu ve Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü adına geliştirilmekte olan bu kazıların Eski Anadolu arkeolojisiindeki önemine işaret etti. Bildiri ilgi ile takip edildi.

d) *Dördüncü bildiri*: Nimet Özgüç (Ankara), “*War deities at Kültepe during the Period of Assyrian Colonists*” (=Kültepe’de Assur Kolonileri devrinde savaş Tanrıları): Bayan Prof. Dr. N. Özgüç projeksiyonlu bu tebliğinde “Kârum Kaneş” ’de bulunmuş olan savaş tanrısı tasvirlerinin takdimini ve tenkidî tahlilini yaparak bunların üslûp özelliklerini ve eski Anadolu dinindeki önemlerini açıkladı. Tebliğ dikkat ve ilgi ile takip edildi.

e) *Beşinci bildiri*: Tahsin Özgüç (Ankara), “*Excavations at Altintepe*” (=Altintepe Kazıları [Projeksiyonlu]): Prof. Dr. T. Özgüç bu ikinci bildirisinde, Erzincan’ın 20 km. kadar doğusunda bulunan Altintepe’de Türk Tarih Kurumu ve Eski Eserler ev Müzeler Genel Müdürlüğü adına yapmış olduğu kazıların bilhassa 1961 ve 1962 dönemlerine ait ilginç sonuçları açıkladı. Urartu medeniyetinin mimarlık, heykeltraşlık ve keramik alanındaki bu seçkin örnekleri eski Anadolu uygarlığına olduğu kadar eski Önasya uygarlığına da yeni örnek ve bilgiler eklemekte idi.

DÖRDÜNCÜ OTURUM (2 Temmuz 1963 Salı, saat 14-17.30, oturum başkanı : W. von Soden (Münster/Westf) :

a) *Birinci bildiri*: E. Porada (New-York), “*Some Thoughts on Battlements in Western Asiatic Architecture and Iconography*” (=Batı Asya mimarlığında ve ikonografyasında rastlanan seğirdim korkuluğu hakkında bazı düşünceler) : Prof. Bayan Porada, kalelerin seğirdim korkuluklarına eski Mısır sanatında eski Yakın-doğu sanatından daha evvel rastlandığını, Önasya’da bunların tasvirlerinin M. ö. II. bin yılının ortasından itibaren görüldüğünü söyledi ve seğirdim korkuluklarının, kuşatma makinalarına karşı sûr savunmalarını sağlamak için yüksek irtifadaki kulelerin inşası ile münasebettar olduklarını ileri sürdü. Mısır seğirdim korkuluklarının yuvarlak yapılı olmalarına mukabil Önasya seğirdim korkuluklarının kademeli ve köşeli olduklarını açıklayarak bu Batı Asya seğirdim korkuluklarının bu şekilde oluşlarının âmilini, inşa ve fonksiyondan ziyade belirli bir örneğin tatbikinde aramanın yerinde olacağını, zira daha önceki devirlere ait Batı Asya keramiği üzerinde köşeli ve kademeli seğirdim korkuluklarının görüldüğünü beyan etti. Konferansçı, M. ö. II. binyıldan sonra kademeli seğirdim korkuluklarının tahkim edilmiş dünyevî yapılarda, dinî binalarda (örneğin: tapınak ve sunaklarda), kıralların ve tanrıların baş kıyafetlerinde görüldüğünü ve bahis konusu olan bu çağlarda bu motifin koruyucu senbolik bir anlamı taşıyabileceğini ve hattâ bu güne kadar bu anlamını muhafaza ettiğini açıkladı. Miss Porada’nın bu ilginç bildirisinden sonra Dr. R. D. Barnett, Dr. M. Veronica Seton-Williams ve Prof. Y. Yadin bazı sorular sordular. Bu vesile ile Dr. Seton-Williams Anadolu’da Hacılar’da bulunmuş olan keramik üzerinde kademeli seğirdim motifinin görüldüğünü açıkladı. Prof. Dr. Yadin ise eski Önasya kalelerinde görülen köşeli ve kademeli seğirdim korkuluklarının kale müdafilerine savunma bakımından kolaylık sağladığını, oysaki Mısır’da rastlanılan çeyrek daire biçimli seğirdim korkuluklarının ise müdafilerin savunmalarına daha az elverişli olduğunu isabetli bir surette söyledi.

b) *İkinci bildiri*: S. N. Kramer (Philadelphia), “*Sumerian Literary Texts*” (=Sumer edebî metinleri) : Prof. Kramer, Ur kazılarında bulunmuş olup Eski ve Orta Babil devirlerinde kaleme alınan Sumerce ve kısmen Akkadca tabletlerin bir kısmını “*Literary Texts from Ur, vol, VI, Part II*” başlığı altında yayıma hazır duruma getirdiğini açıkladı ve bunların muhteviyatını özetledi. Tebliğden sonra

söz alan Prof. Gadd, bahis konusu olan çağdaki tabletlerin % 95'inin Sumerce, % 5'inin ise Akkadca olduğunu belirtti ve bazı atasözünü metinlerinin iki dilde (Sumerce - Akkadca) yazıldığını beyan etti.

c) *Üçüncü bildiri*: B. Hrouda (Saarbrücken), "*Der assyrische Streitwagen*" (=Assur savaş arabası) : Dr. Hrouda, Assur savaş arabasını kronolojik bir surette ele alıp yapılış tekniğini, atların koşum takımlarını, başlarındaki süsleri ayrıntıları ile inceldi ve muhtelif Assur kırılları zamanındaki tipik değişiklikleri açıkladı. Projeksiyonlu olan bu bildiri ile ilgili ilk soruyu T. Madhloum (Bağdad) sordu. Bay Madhloum, Tukulti-Ninurta II (M. ö. 889-884) devrindeki savaş arabasına konferansçının beyan ettiği gibi üç atın koşulmasının mümkün olamayacağını, muhtemelen dört atın koşulduğunu ileri sürdü. I. J. Gelb, Ur-standard'ında tasviri görülen arabaların fonksiyonlarının ne olduğuna dair bir soru sordu. M. E. L. Mallowan, Sumer arabalarının savaş bittikten sonra vazife görmüş olmaları fikrinde bulunduğunu açıkladı. General Y. Yadin ise, savaş arabalarının stratejik görevlerini ayrıntılı bir şekilde açıkladı.

d) *Dördüncü bildiri*: M. Lambert (Paris), "*La guerre entre Lugal-zaggesi et Urukagina : ses incidences sur l'économie de Lagash*" (=Lugal-Zaggesi ile Urukagina arasındaki savaş ve bu savaşın Lagaş ekonomisi üzerindeki etkileri) : Konferansçının tebliğinde geçen "*kanalın çalınma ayı, yıl 1*" tarzındaki tercümeyle Dr. E. Sollberger (Londra) itiraz etti ve bir kanalın nasıl çalınabileceğini sordu. Tartışmaya A. Falkenstein (Heidelberg), C. J. Gadd ve R. Labat da katıldılar. Neticede M. Lambert, faraziyesinin yüzde yüz değilse bile yüzde seksen veya 90 bir isabet kaydedebileceğini açıkladı.

BEŞİNCİ OTURUM : (3 Temmuz 1963 Çarşamba, ö. e. saat 9.30-10.45, oturum başkanı : S. N. Kramer) : J. R. Kupper (Sclëssin-Belçika), "*L'opinion publique à Mari*" (=Mari'de halk oyu) : Konuşucu, Archives royales de Mari XIII'de yayımlanacak olan bir mektubu ele alarak ilginç bir konuya temas etti. Adı geçen mektupta, Terqa valisi Kibri-Dagan'a kiral Zimrilim'in, eyaletin bir yerinde oturan bir şahsı yoketmesini emrettiği ve fakat Kibri-Dagan'ın uygun bir fırsat bulmadığı kaydedilmekte idi. Kupper'e göre, bu kayıttan Zimrilim'in adı geçen şahsı gizlice öldürmek istediği, ancak bu olayın yayılmasını da istemediği zira kiralın, "halk oyunun" bir reaksiyonu ile karşılaşmasından endişe ettiği muhtemel görülmektedir. Kupper, başka mektuplarda da böyle bir halk oyunun göz önünde tutulduğu-

nun müşahede edildiğini açıklayarak meselâ bir memurun kıtlık tehlikesine maruz bir şehrin ileri gelen şahsiyetlerini terketmeleri hususunda verilmiş olan emre itaat etmediği, zira orada kalacak olan halk adamlarının (halkın) [=“*muškênu*”] durumu protesto edeceklerinin metinde okunduğunu belirtti. Yine Kupper, “şehrin ağzı” deyiminin “halk oyu” anlamına gelen bir tâbir suretinde (= *pi âlim*) bazı Mari tabletlerinde geçtiğini belirterek bu konu üzerinde tamamlayıcı açıklamalarda bulundu. Konferansçıdan sonra söz alan W. von Soden, *ARM 1*'de de böyle bir kaydı hatırladığını ve adı geçen metinde Şamşıaddu'nun gizlice bir şahsı bertaraf etmek isteğinin yazılı olduğunu beyan etti. J. Nougayrol, bu iki kelimenin başka şekilde de okunabileceğini ileri sürdü. V. Korošec, R. Frankena, I. J. Gelb, S. N. Kramer ve A. Falkenstein, Kupper'in ortaya attığı fikir üzerinde tartışarak bu meselenin eski Yakın-Doğu'nun sosyal tarihi için etraflı bir surette incelenmesi gerektiği mutalaasında bulundular.

ALTINCI OTURUM (4 Temmuz 1963 Perşembe, ö. e. saat 9.30-12.45, oturum başkanı : Tahsin Özgüç [Ankara]) :

a) *Birinci bildiri* : H. J. Lenzen (Bağdad), “*Ausrabungen in Warka*” (=Warka Kazıları) : Prof. Lenzen, son dönem Uruk (Warka) kazıları hakkındaki ilginç tebliğini okudu.

b) *İkinci bildiri* : W. G. Lambert (Baltimore), “*The Great Battle of the Mesopotamian Religious Year : the Conflict in the Akitu House*” (=Mezopotamya dinî yılında büyük savaş : Akitu Evindeki mücadele) : Dinî ve filolojik olan bu konu etraflı bir şekilde Lambert tarafından açıklandı ve ilgi ile takip edildi.

c) *Üçüncü bildiri* : I. G. Gelb (Chicago), “*The ERÍN Class in Ancient Mesopotamia*” (=Eski Mezopotamya'da ERÍN sınıfı) : Konferansçının yakında yayımlıyacağı” Eski Mezopotamya'nın sosyal ve ekonomik bünyesi” adlı eserine bir fasıl halinde girecek olan bu ilgiçeker konunun okunuşundan sonra A. Falkenstein söz alarak bazı noktalara temas etti.

d) *Dördüncü bildiri* : V. Korošec (Ljubljana); “*Warfare of the Hittites seen from the Legal Point of View*” (=Hukukî bakımdan Hititlerde savaş usûlü) : Prof. Korošec, Hitit siyasî tarihinde savaş usûllerinin gelişmelerini aydınlatan vesikalar muvacehesinde, Eski Hitit Devleti zamanında savaşın sırf bir istilâ manzarası arzettiğini, bahis konusu olan devirde zaptedilen şehir ve ülkelerin ekseriya yıkılıp yıkıldığını belirtti. Yeni İmparatorluk devrinde ise savaş âmili olarak

istilâ ve yağma fikrinin yanı başında işgal edilen arazinin yeniden teşkilâtlandırılmasının ve işgal bölgelerindeki halkın mukadderatının tâyininin de gözönünde tutulduğunu açıkladı. Hitit devlet dini icabı bazı savaşların, Hitit Fırtına tanrısı tarafından verilen bir karar suretinde tecellî ettiğine işaret eden konferansçı Hitit tarihî menbalarında zaptedilen arazideki halkın katliâma maruz kaldığına veya esirlerin uzuvlarının sakat edilmesi (meselâ gözlerinin kör edilmesi v. s.) hususuna rastlanmadığını, oysaki Hitit İmparatorluk çağının son kırallarıyla çağdaş Assur kralı Salmanassar I (M. ö. 1272-1243)'in annelerinde gerek katliâma ve gerek esirlerin sakat edilmelerine dair kayıtların fazlasıyla bulunduğunu tebarüz ettirdi. Bu ilginç bildirin okunmasını müteakip Dr. Fr. Cornelius, konferansçıya, bir soru sordu ve gerekli cevabı aldı.

c) *Beşinci bildiri*: Fr. Cornelius (Greifenberg): "ERIN-Manda". Konferansçı, Hitit çiviyazısı metinlerinde geçen "ERIN-manda" 'dan bir halk topluluğunun değil, bir savaş kıtasının kasdedildiğini ileri sürdü ve bu deyim Samî dillerden olmayıp muhtemelen Hind-Avrupa dillerinden gelebileceğini açıkladı. Dr. Cornelius'a göre "Mandos" Hind-Avrupa lisanlarında "araba atı" anlamına gelir. (Lâtinçe v. s. mandus) ve bu duruma nazaran ERIN-Manda, Arabalı Hind-Avrupa savaşçılarıdır.

Prof. I. J. Gelb, konuşucunun fikrine katılmadığını açıkladı.

YEDİNCİ OTURUM (4 Temmuz 1963 Perşembe, saat 14.30-17.30, oturum başkanı : E. Porada):

a) *Birinci bildiri*: VI. Souček (Prague), "*Die Gefangenen in der hethitischen Gesellschaft*" (=Hitit toplumunda tutsaklar): Bildirinin okunuşundan sonra konuşucuya H. Otten ve I. J. Gelb, konusu ile ilgili sorular sordular.

b) *İkinci bildiri*: J. Nougayrol (Paris), "*Guerre et paix à Ugarit*" (=Ugarit'de savaş ve barış): Prof. Nougayrol, tafsilâtlı bildirisinde, Ugaritica V'de yayımlanacak olan yeni buluntuları gözönünde tutarak Ugarit'in savaş ve barış gücü üzerinde ayrıntılı açıklamada bulundu. Bu arada, Ugaritica V, 20'de "*Arda*" (=konferansçıya göre muhtemelen bu günkü Arad) adlı bir şehrin kuşatıldığına dair kaydın mevcut olduğundan bahsederek Ugaritica V, 23'de Ugarit'den Alaşiya'ya (=Kıbrıs'a) yazılan bir mektupta, V, 24'de ise Ugarit kralının Alaşiya kralına yazdığı bir mektupta "arabalarımın hepsi

Hitit ülkesindedir” suretinde bir kaydın bulunmasının önemine işaret etti. Bildiriyi müteakip H. Otten, Boğazköy’de son sezonların birinde meydana çıkan Şubbiluluma II’ye ait bir tablette Hitit’lerle Alaşiya arasındaki münasebeti açıklayan bilginin ışığı altında Prof. Nougayrol’un ele aldığı Ugarit vesikalarının önemine temas etti. W. von Soden ve Y. Yadin ayrıca açıklamada bulundular.

c) *Üçüncü bildiri*: A. Finet (Ham-sur-Heure), “*Termes militaires accadiens dans l’Ancien Testament conservé dans les Rois XV, 16-22*” (=Eski Ahit, Kırallar XV, 16-22’de Akkad askerî deyimleri”. Tebliğ ilgi ile dinlendi.

III. MİLLETLERARASI İŞBİRLİĞİ TOPLANTISI (3 Temmuz 1963 Çarşamba, saat 11-12.30).

Bu oturum, Assirioloji alanında milletlerarası işbirliğine (Cooperation internationale) tahsis edilmişti. Yirmi üye söz alarak muhtelif projeleri hakkında izahat verdiler.

Birinci açıklama: M. E. Mallowan: 1957’denberi Nimrud’da Fort Shalmanassar’da (Salmanassar kalesinde) yapılmakta olan kazıların genel raporunu 1963 sonunda bitireceğini ümid ettiğini, Irak Müzeler Genel Müdürlüğü ile anlaşmaya varılarak 17 uzman işçinin İngiltere’den Bağdad’a gideceğini, bu işçilerin hâlen Bağdad Müzesinde muhafaza edilmekte olan fildişi eserlerini tamir ederek tamamlyacaklarını, Nimrud tabletlerinin ise Prof. D. J. Wiseman ve D. Oates tarafından yayınlanacağını bildirdi.

İkinci açıklama: K. Deller (Roma) : Pontificio Istituto Biblico (Papalık İncil Enstitüsünün)’nun delegesi olan Prof. Deller, adı geçen Enstitünün 1963-64 yıllarına ait çalışma ve yayın programı hakkında ayrıntılı bir konuşma yaptı ve bunlar arasında aşağıdaki eserlerin neşredileceklerini beyan etti : Soden-Röllig : *Das akkadische Syllabar* ; A. Falkenstein : *Gudea III* ; R. Borger : *Babylonisch-assyrische Lese-stücke* ; K. Hecker : *Die Spracher de altassyrischen Texte-Kappadokien*.

Üçüncü açıklama: J. Nougayrol (Paris) : Ugarit’de Boğazköy tipinde bir Hitit metni bulunduğunu ifade ile bu metnin yakında yayın alanına konulacağını müjdesini verdi.

Dördüncü açıklama: R. Labat (Paris) : Prof. R. Ghirshman’ın, Sus’da bulmuş olduğu metinlerin neşrinin kendisine tevdi edildiğini, bu metinler arasında 44 mektubun ve 42 idarî ve hukukî vesikanın bulunduğunu bildirdi. P. Garelli (Paris)’in devlet doktorası mahiyete

tindeki “*Les Assyriens en Cappadoce*” adlı tezinin yayınlanmak üzere olduğunu ayrıca sözlerine ekledi.

Beşinci açıklama : W. von Soden (Münster Westf.) : *Reallexikon der Assyriologie*'nin redaksiyonunun Prof. Margarete Falkner'e verildiği bir sırada Falkner'in vefat etmiş olduğunu, şimdi ise bu görevin Dr. Ruth Opifizius'a tevdi edildiğini, bundan sonra çıkacak fasikül-lerde yazarların makalelerini kendi dillerinde kaleme almalarının prensip olarak kabul edildiğini, ancak alfabe sırasının Alman alfabe dizinine göre yürütüleceğini ifade etti ve *Akkadisches Handwörterbuch*'un V. fasikülünün hâlen baskıda olduğunu ayrıca açıkladı.

Altıncı açıklama : I. J. Gelb (Chicago) : Th. Jacobsen'in vefatından sonra, *Assyrian Dictionary*'nin yayın çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi verdi.

Yedinci açıklama : W. F. Leemans (Arnhem) : Leiden Üniversitesi'ndeki Enstitüsünün bir yıllık çalışma programını anlatarak 1964 plânını açıkladı.

Sekizinci açıklama : H. J. Lenzen (Bağdad) :

Uruk (Warka) kazılarına devam edileceğini, önümüzdeki dönemlerde arkaik tabakaların tamamen açılacağını, “Babil Kapısı” adını alan kesimdeki kazıları tamamlamak istediğini beyan etti.

Dokuzuncu açıklama : C. J. Gadd (London) : *The Cambridge Ancient History*'nin Eski Yakın-Doğu tarihini ilgilendiren ve ayrı ayrı bölümler halinde çıkmakta olan fasikülleri hakkında tamamlayıcı izahatta bulundu.

Onuncu açıklama : R. D. Barnett (Londra) : British Museum'un yeni yayınlarını zikretti ve Ur kazılarında bulunmuş olan Kassit devri belgelerinin T. C. Mitchell tarafından yayımlanacağını, kendisinin ise *Illustrations from the Old Testament* adlı bir eseri neşretmek üzere olduğunu beyan etti.

Onbirinci açıklama : J. Klima (Prague) : Babilonya veraset hukuku üzerinde hazırlamakta olduğu eserinin geliştiğini açıkladı.

Onikinci açıklama : V. Souček (Prague) : Neşriyat faaliyeti hakkında izahat veren Dr. Souček, Prof. Dr. G. R. Meyer (Berlin)'in, Urartu madeni eserlerine dair kaleme aldığı eserini tamamladığını ayrıca bildirdi.

Onüçüncü açıklama : V. Korošec (Ljubljana) : Doğu Avrupa ülkelerinde, Eski Yakın-Doğu hukuku üzerinde gelişmekte olan çalışmalar hakkında ayrıntılı açıklamada bulundu.

Ondördüncü açıklama: E. von Schuler (Berlin) : “Anadolu Kaşkaşları” adlı bir kitabını yakında bitireceğini, J. Friedrich’in “Yazı Tarihine” dair bir eserinin uzak olmanın bir gelecekte neşredileceğini, bunlardan başka “Eski Doğu devlet ve vassal andlaşmaları” ’nın yakında yeniden ele alınıp yayın alanına sunulması için teşebbüse geçileceğini söyledi ve H. Kümmel’in de “Amurru’nun siyasi Tarihi” ve “Kassit devri” adlı kitaplarının keza yayınlanacağı haberini verdi.

Onbeşinci açıklama: E. Porada (New York) : Enstitüsünün genel ve özel faaliyeti hakkında ilginç açıklamalarda bulundu.

Onaltıncı açıklama: W. G. Lambert (Baltimore) : Yakın gelecekteki çalışmalarını betimledi.

Onyedinci açıklama: H. Otten (Marburg Lahn) : Alman Arkeoloji Enstitüsünün yayınları arasında W. Orthmann’ın “Die Keramik der frühen Bronzezeit aus Inneranatolien” adlı kitabının basılmış bulunduğunu, Dr. Fr. Fischer’in “Boğazköy Hitit Keramiği” adlı eserinin de tabedilmekte olduğunu söyledi ve KBo XII’nin, Boğazköy’den “Yamaçtaki ev” adı ile tanınan binada meydana çıkan tabletleri ihtiva edeceğini söyledi.

Onsekizinci açıklama: W. von Soden (Münster Westf.) : Aynı oturum içindeki bu ikinci konuşmasında von Soden, Eski Yakın-Doğu kronolojisi hakkında bütün kaynakları bir araya toplayan bir cilt yayımlamak arzusunda bulunduğunu beyan etti.

On dokuzuncu açıklama: F. Lieb (Basel) : Eski Önasya tarihî kaynaklarının tercümesini külliyat halinde toplayan kitapların mevcudunun tükendiğini, bu itibarla bu kabil önemli külliyyatın fotomekanik tekniği ile yeniden basılmasının pek yerinde olacağını belirterek bu işe vakit kaybetmeden geçilmesi temennisinde bulundu.

Yirminci açıklama: J. Nougayrol (Paris) : Gelecek Kongrenin (XIII. Milletlerarası Assirioloji Kongresi) 1964 yılında Paris’de toplanmasını teklif etti. Bu teklif alkışlarla karşılandı.

IV. KAPANIŞ

(4 Temmuz 1963 Perşembe, saat 16.45)

Rahatsızlığı dolayısıyla Kongreye gelme fırsatını bulamayan G. Dossin’in yerine, geleneksel kapanış konuşması R. Labat tarafından yapıldı. R. Labat çok veciz hitabesinde, XII. Kongrenin başarılı geçtiğini, kaliteli genç bilginlerin miktarının gittikçe artmış olma-

sının, Assiriyolojinin geleceği için büyük vaatler gösterdiğini, uzak ülkelerden —ezcümle Amerika'dan, Türkiye'den ve diğer Yakın Doğu memleketlerinden— Kongre için Londra'ya kadar gelen meslektaşlarına pek müteşekkir olduğunu açıkladı. Kongrenin Teşkilât Komitesine teşekkürlerini, Londra Üniversitesi "Doğu ve Afrika Dilleri Tetkikleri" Okulu Müdürlüğüne de, Kitaplık salonunu toplantılara tahsis etmesi dolayısıyla, şükranlarını ifade ettikten sonra XIII. Milletlerarası Assiriyoloji Kongresinin Paris'de toplanmasına karar verildiğini açıklayarak kapanış konuşmasını bitirdi.

V. SERGİLER

Kongre münasebetiyle British Museum'da iki sergi düzenlenmişti :

a) Layard Sergisi: British Museum'un Batı Asya Antikiteleleri Bölümünün açmış olduğu "*Layard ve halefleri: XIX. yüzyılda Assur bölgesinde yapılan araştırma ve keşifler*" adını taşıyan bu sergi, British Museum'un Mütevelli Heyetinin verdiği resepsiyon (aş. bk. VI, b) sırasında ziyaret edildi. Sergide bu konu ile ilgili 71 parça resim, gravür, basma eser v. s. teşhir edilmekte idi. Baş Konservatör Dr. R. D. Barnett'in ve mesai arkadaşlarının büyük gayret ve himmeti ile hazırlanan ve hem British Museum'dan ve hem İngiltere'nin diğer millî müzelerinden ve aynı zamanda özel koleksiyonlarından alınan eserlerle zenginleşen bu sergide Austen Henry Layard'ın (sonraları : Sir A. Henry Layard [1814-1894]) kuzey Mezopotamya'daki keşiflerine ait hatıralar pek canlı bir surette temsil edilmekte idi. Serginin öğretici yönünü burada bilhassa belirtirken ilgili yöneticileri hararetle tebrik etmeyi zevkli bir ödev bilmekteyim.

b) Yeni yayınlar sergisi: Assiriyoloji alanında British Museum'un yeni yayınlarını Kongre üyelerine toplu bir şekilde göstermek amacı ile, aynı kabul resmi sırasında (aş. bk. VI, b) yalnız davet gününe münhasır kalmak üzere ufak çapta geçici bir sergiyi de burada zikretmeyi yerinde addetmekteyim. British Museum'un Batı Asya Antikiteleleri Bölümünün büyük bir cömertlikle Assiriyoloji uzmanlarının incelemelerine ve yayınlamalarına sunduğu tablet koleksiyonları ve mümasil diğer eserleri neşredildikçe milletlerarası bilim dünyasının takdirine mazhar olmaktadır.

VI. KABUL RESİMLERİ

Kongre vesilesi ile verilen üç kabul resmi, İngiliz misafirperverliğinin güzel örneklerini teşkil etti.

a) *Doğu ve Afrika Tetkikleri Okulundaki kabul resmi*: 1 Temmuz 1963 Pazartesi günü saat 18'de verildi. Çok samimî bir hava içinde geçen bu toplantıda Kongre üyeleri birer birer adı geçen Okulun Müdürüne takdim edildiler ve ayrıca birbirleriyle hasbıhalde bulundular.

b) *British Museum'daki kabul resmi*: 2 Temmuz 1963 Salı günü saat 17.30'da British Museum'un muhteşem "King's Library" salonunda düzenlenmişti. Mütevelli Heyetinin seçkin üyeleri ile temas fırsatına nail olan kongresistler karşılıklı görüşmelerde bulduktan sonra hem "Layard Sergisini" (yk. bk. V, 1) ve hem "Kitap Sergisini" (yk. bk. V, 2) ziyaret ettiler.

c) *Arkeoloji Enstitüsündeki kabul resmi*: Londra Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Müdürlüğü tarafından kongresistler şerefine 4 Temmuz 1963 Perşembe günü saat 18'de ayrı bir kabul resmi tertip edildi. Diğerleri gibi aynı samimiyet içinde geçen bu toplantı, —5 Temmuz Oxford gezisine katılmaya imkân bulamıyan üyeler için— âdetâ bir vedâ celsesi teşkil etti. Londra Üniversitesinin Gordon Square'deki yeni binaları içinde yer alan Arkeoloji Enstitüsünün Müdürü ve değerli öğretim üyeleri (bu arada Prof. ve Bayan Seton Lloyd [Ankara'daki İngiliz Arkeoloji Enstitüsünün eski Müdürü ve tanınmış Arkeolog]) misafirlere büyük iltifatta bulundular.

Bu toplantılardan başka muhtelif özel gruplar hâlinde Kongre üyeleri İngiliz meslektaşları tarafından öğle veya akşam yemeklerine davet edildiler. Bu vesile ile Dr. R. D. Barnett'in, Prof. C. J. Gadd'in, Prof. M. E. Mallowan'in, Prof. D. J. Wiseman'ın, Dr. M. Veronica Seton-Williams'ın, Miss J. M. Munn-Rankin'in ve Miss J. du Plat Taylor'un adlarını teşekkürle zikretmeyi bir borç saymaktayım.

VII. GEZİLER

Kongrenin çalışmalarını iki gezi tamamladı.

a) *Thames Gezisi*: 3 Temmuz 1963 Çarşamba günü Teşkilât Komitesi tarafından kiralanan özel bir vapor ile yapıldı. Bir kaç saat süren bu faydalı gezintide evvelâ Thames nehrinin doğu, sonra da batı

kesimine gidildi ve akşam üzeri saat 18.30 raddelerinde "Royal Festival Hall" rıhtımına çıkıldı.

b) Oxford Gezisi: Bu gezi Kongrenin kapanışından bir gün sonraya rastlıyan 5 Temmuz 1963 Cuma günü oldu. Yine Teşkilât Komitesi tarafından kiralanan özel otobüslerle Oxford'a gidilerek tarihî Kolejlere ve Ashmolean Müzesi gezildi. Oxford'da Prof. ve Mrs. M. E. L. Mallowan'ın ve Dr. ve Mrs. O. R. Gurney'nin Kongre üyeleri şerefine verdikleri mükellef kokteyl partileri Assiriyologların son telâki yerini teşkil etti ve aynı gün akşam geç vakit Londra'ya döndü.

Bu satırların yazarı ise Oxford'da —British Council'in misafiri sıfatıyla*— bir hafta daha kalarak Asmolean Museum'da tetkiklerde ve Prof. Mallowan ile de meslekî temaslarda bulundu.

Milletlerarası XII. Assiriyoloji Kongresine** katılma imkânını bana bahşeden Türk Tarih Kurumu'na şükranlarımı tekrarlamayı bir borç saymaktayım.

Istanbul, Ekim 1963.

* 17 Haziran 12 Temmuz 1963 tarihleri arasında İngiltere'deki ikametim esnasında beni kısmen Londra'da ve kısmen Oxford'da misafir etme lütfunu gösteren ve bu suretle — Milletlerarası XII. Assiriyoloji Kongresinin toplanmasından evvel ve toplanmasından sonra — gerek British Museum'da ve gerek Ashmolean Museum'da ve Londra Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsünde meslekî incelemelerde bulunmaklığımı sağlıyan British Council'e bu vesile ile derin teşekkürlerimi ayrıca arz ederim.

** Adı geçen Kongrede okunan bazı tebliğler için bk. *Iraq* XXV, 2 (1963), S. 110 - 193. *Iraq*'ın zikredilen bu sayısı, yukarıdaki raporumuz baskıya verildikten sonra elimize geçtiği için faydalanma imkânını elde edemedik.